

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Ю. В. Гоцуляк

**ПРАВОВЕ БУТТЯ
ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ:
СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

Монографія

Вінниця • ТВОРИ • 2020

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 13 від 29.05.2020 р.)*

Рецензенти:

Биков Олександр Миколайович, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Щербанюк Оксана Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Белов Дмитро Миколайович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Гоцуляк Ю. В.

Г 748 Правове буття як фундаментальна категорія праворозуміння: становлення та сучасність : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 320 с.

ISBN 978-966-949-481-8

Монографію присвячено дослідженню категорії правового буття як основи праворозуміння через призму різних правових доктрин, а також концептуалізації цієї категорії у теорії права. Актуальність теми обумовлена потребою в утвердженні права як невід'ємної складової буття людини та обґрунтуванні онтологічного положення людини як істоти правової. Наукове значення праці полягає в тому, що розкриття змісту категорії правового буття та її складових дає підстави покласти окрему онтологічну концепцію праворозуміння. У монографії досліджено різні погляди на правове буття, а також поняття, що з ним пов'язані (правова реальність та дійсність, правова істина, правовий атрибут та модус) та запропонована їх авторська інтерпретація. У роботі аналізується зміст правового буття та його атрибутів, що вкладався мислителями у різні історичні періоди. На основі проведеного аналізу запропонована концептуалізація категорії правового буття як основи праворозуміння, що полягає у класифікації та розкритті механізму розгортання атрибутів та модусів правового буття, викладення онтологічної точки зору та світ правових явищ та процесів, утвердженні права як невід'ємної складової становлення та розвитку людини.

Монографія розрахована на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, юристів-практиків.

Відтворення всієї книги або будь-якої її частини без посилання на автора забороняється. Комерційне використання всієї книги або будь-якої її частини будь-якими засобами без письмового дозволу автора забороняється.

УДК 340.12:321.1

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Правове буття, правовий атрибут, правовий модус як базові поняття праворозуміння	7
1.2. Правова дійсність та правова реальність як теоретико-правові категорії: уточнення змісту	22
Висновки до першого розділу	40
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ БУТТЯ ТА ЙОГО АТРИБУТИ В АНТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	46
2.1. Міфологія правового буття в античності: правосуддя та справедливість	46
2.2. Формування та відновлення порядку в античному міфі	73
2.3. Правове буття в античному науковому дискурсі: Платон, Аристотель	100
Висновки до другого розділу	128
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ОНТОЛОГІЧНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ У ПРАВОВІЙ ДУМЦІ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ, НОВОГО ЧАСУ ТА ПРОСВІТНИЦТВА	134
3.1. Розкриття правових атрибутів у християнському світогляді	134
3.2. Розвиток змісту правового буття у працях Аврелія Августина та Фоми Аквінського	146
3.3. Правовий абсолютизм природного стану як основа правового буття у вченні Т. Гоббса	167
3.4. Свобода, власність та договір як регулятивна основа права у роботах Дж. Локка	177
3.5. Загальність як атрибут правового буття у вченні Ж.-Ж. Руссо	186
Висновки до третього розділу	193

РОЗДІЛ 4. ПРАВОВЕ БУТТЯ У ЮРИДИЧНИХ ДОКТРИНАХ	
XIX–XX СТ.	199
4.1. Історичні витоки правового буття у вченні Ф. К. Фон Савіньї	199
4.2. Свобода та примус як базові правові атрибути у вченні Іммануїла Канта	207
4.3. Місце індивідуального та загального начала у праворозумінні Гегеля.....	215
4.4. Онтологічно-правовий дискурс у соціологічній доктрині права	223
4.5. Позитивістські тенденції в онтологічному праворозумінні.....	231
Висновки до четвертого розділу	244
РОЗДІЛ 5. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ПРАВОВОГО БУТТЯ	
ЯК ОСНОВИ ПРАВОРозУМІННЯ: ТЕОРЕТИКО-	
ПРАВОВИЙ ТА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР	248
5.1. Атрибути правового буття, механізм їх розгортання та значення для розвитку загальної теорії права	248
5.2. Модуси правового буття: система та класифікація	268
Висновки до п'ятого розділу	291
ВИСНОВКИ	297
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	300

ПЕРЕДМОВА

Право є тим явищем, що супроводжує людину протягом всього життя. Чи не кожен крок життєдіяльності пов'язаний із певним заданим порядком, якому потрібно слідувати? Питання права турбувало і продовжує турбувати не лише юристів, але й економістів, політиків, і, зрештою, усіх пересічних громадян. Людина зустрічається із правом набагато частіше, ніж може здатися на перший погляд. Скрізь, де є порядок, присутній правовий зміст.

У суспільстві завжди покладалися на інтуїцію, що право є чимось невід'ємним для життя. Спілкування на всіх рівнях пронизане впорядкувальними процесами та такими ідеями, як договір, справедливість, свобода, рівність, благо, підкорення тощо. Співіснування ніколи не відбувається хаотично, завжди є задані правила. Такий дискурс наштовхує на думки про невід'ємність права для буття людини. Ми звикли розуміти право як певний інструмент впливу, регулятор, який обов'язково знаходиться у чийось руках, але звідки походить сама впорядкувальна сутність? Можливо, від людини, Бога чи держави? Диференціація таких витоків говорить про присутність правової сутності у всіх сферах людського існування: від ментальної до матеріальної. Різні світогляди обумовлювали різне ставлення до права, до його походження, характеру, але вихідний правовий зміст завжди залишався. Жоден правитель, жодна ідеологія не змогли позбутися права. Звідси випливає, що право – це не просто інструмент, це невід'ємна складова буття. Право – це не частина ідеології чи політики, воно має свій окремий автономний зміст.

Що дає підстави для існування правового світу? Це однозначно не людина, яка від народження закинута у цей світ і розкриває для себе його правила. Це точно не держава, що лише користується правовими ідеями і переводить їх у формальний вимір. І це точно не природа, у якій ці закони завжди були як задані. Аргументом для існування правових явищ та процесів є правове буття як абсолютна присутність правових змістів у бутті як такому.

Юридичній науці відомі різні типи праворозуміння, які пропонують різний генезис права та його атрибутів. Втім, кожен такий пошук правових витоків зводився до відстоювання регулятивної переконливості того чи іншого явища, що було обумовлено особливостями світогляду конкретної епохи. Метафізика, природа, психіка людини, соціальні зв'язки, держава – це

лише середовище концентрації правових ідей, а не джерело їх походження. Ми не можемо ствердно дати відповідь про генеалогію правових змістів, але точно можемо виявити їх як невід'ємну присутність у світі явищ та процесів. Отже, питання про право первісно зводиться до питання про буття.

Розкриття категорії правового буття в юридичному дискурсі дозволить подивитися на право як на онтологічну структуру, без якої існування суспільства немислиме, а також розпізнати саму людину як істоту правову.